

תפיסה הוליסטית לתכנון ויישומה בתכנון ספריות

* נילי פורטוגלי, אדריכלית ומרצה לאדריכלות בבצלאל, האקדמיה לאמנות ועיצוב ירושלים
לבניינים יש השפעה על חיינו ועל הסביבה הפיסית שאנו חיים בה לאורך זמן, ולכן מבחנם הוא מבחן הזמן.
אדריכלות המשקפת את רוח הזמן בלבד היא בעצם אדריכלות המשועבדת לערכים בני חלוף, כגון אפנה ושיווק.
אותם בניינים נפלאים המוכרים לנו מהעבר ושאליהם אנו רוצים לחזור שוב ושוב, הם אותם בניינים שלהם
שורשים עמוקים בתרבות ובמסורת. ואפילו אם ניבנו ברוח זמנם, לרוח זו הייתה משמעות אחרת מהרוח של היום.

אדריכלות כפי שאני רואה אותה קיימת בראש ובראשונה כדי ליצור סביבה אנושית לבני אדם.
האתגר האמיתי שלי כאדריכלית הוא למצוא דרך לשלב בין תפיסות חדשניות; ולמצות את הפוטנציאל הקיים
בעידן טכנולוגי-מודרני ולשמור על סביבה ידידותית שהיא הביטוי לאיכויות האנושיות והערכים האוניברסליים
שלנו כבני אדם, שהם מעבר לזמן, אולם נשכחו ב- 60 השנים האחרונות.

שימוש בטכנולוגיה מודרנית לא נתפס על ידי כמטרה אלא כאמצעי ליצירת סביבת בת-קיימא במובן הרחב של
המילה. דהיינו, סביבה אורגנית הנכונה למשאבים הפיסיים הקיימים בשטח ולמשאבים האנושיים של המשתמשים.

בתכנון הספריות שאביא לדוגמה, יישמו את תפיסת העולם הזו, ותהליך התכנון שלפיו תוכננו המבנים היה שונה
במהותו מתהליכי התכנון המקובלים.

בניין הספרייה לתפיסתי איננו מקום שנועד לאחסון ספרים (או למשאבי ידע אחרים), אלא מקום שבראש
ובראשונה מיועד לרווחת הקורא, **המשתמש**.
תפעול הספרייה, המערך הפיסי שקיים בו ומערכת היחסים בין הספרנים לקורא חייבים לשים את הקורא בראש
סדר העדיפויות. ראייה שכזו דורשת **תכנון אחר**.

בניגוד לתכנון שבו בניין הספרייה מגיע כדגם אחד שהוכן מראש, או שתכנונו נעשה על צג המחשב במשרד, כאן
התכניות נעשו **בשטח עצמו** בשיתוף עם המשתמשים עצמם. דרך זו מאפשרת לבניין לצמוח באופן טבעי
מהמציאות הפיסית והאנושית במקום הספציפי.

שלוש ספריות מובאות בכתבה זו:

1. **מרכז המוסיקה והספרייה המרכזית למוסיקה** ע"ש פליציה בלומנטל, בכיכר ביאליק בתל אביב
2. **הספרייה הקהילתית – מרכז משאבים**, בבית הספר התיכון אוהל-שם ברמת גן
3. **הספרייה למוסיקה**, בספריית "שער-ציון" בבית אריאלה בתל אביב

מרכז המוסיקה והספרייה המרכזית למוסיקה

כיכר ביאליק, תל אביב

דיאלוג בין בניין חדש לסביבה היסטורית

בניין מרכז המוסיקה החדש נבנה בבית משפחת שנקר שנהרס בשנת 1994. לדרישת העירייה, נתבקשתי לשלב בתכנון הבניין החדש קטע משוחזר מחזית הבניין שנהרס. הקטע הפך בתהליך התכנון לחלק מהבניין השלם החדש.

תכנון הבניין החדש נעשה מתוך כוונה עמוקה להשתלב בכיכר. והשאלה המרכזית שחיפשתי לה תשובה, הייתה, איך יהיה נכון לבנות את הבניין כדי לשמר את רוח המקום בכיכר. שמירה על רוח סביבה היסטורית איננה בהכרח חזרה על שפתה האדריכלית.

כאשר עמדתי בכיכר, לא אימצתי אף אחת מהתפיסות המקובלות, לא ניסיתי לשחזר את העבר ואף לא להתכחש לו בסדר חדש. לחילופין, חיפשתי שפה אדריכלית שתיצור דיאלוג אמתי בין בניין חדש ועכשווי לסביבה היסטורית.

ייחודו של בניין בסביבתו ניכר בהשתלבות בה. חזית הבניין מגדירה את דופןותיה של הכיכר, וקובעת את התחושה שתיווצר בה. ההשתלבות האינטימית והאורגנית שנוצרה בין בניין זה לכיכר הייתה תוצאה של כמה אלמנטים:

* הצבע הכתום של חזית הבניין שבתחילה צפינו שייפר את שלוות הכיכר, השתלב עם הצבע הכחול של השמיים והצבע הירוק של העצים ויצר הרמוניה אחת בכיכר שקטה ושלווה. בחזית, במקום שבו נושק הבניין לכיכר תוכננה מרפסת כניסה שנועדה לתזמורת שתנגן לקהל היושב בכיכר. קשר פיסי ואנושי כאחד.

* הכתר שבראש הבניין יוצר חיבור הדרגתי לשמיים. צורתו נגזרה מאותה שפה שממנה נגזרה הדוגמה המוטבעת על אריחי הבטון בכניסה והגדרות מסביב למגרש.

* הדיאלוג בין הבניין לכיכר ממשיך פנימה דרך החלונות הגבוהים. באמצעותם נוצר החיבור בין השטחים הציבוריים שמוקמו בחזית הבניין להולכי-הרגל בכיכר.

החוויה הפיסית והרוחנית של המשתמש בבניין והסוד הטמון ביופיו, הוא במהות הפרטים הבונים אותו. הפרטים המשולבים בבניין אינם אוסף של אלמנטים מעוצבים או אורנמנטיקה, אלא הם חלק משפה היררכית אחת שבה הכיכר, הבניין ופרטי הפנים בונים מערכת אחת.

בקומת הכניסה ישנו חדר כניסה שבהמשכו קיר זכוכית המפריד אותו מהאודיטוריום, ומאפשר מבט רחוק דרך הבניין לגינה מאחור. גרם מדרגות פתוח ומואר בחלונות גבוהים מוביל לקומות הבניין.

בקומה הראשונה נמצאת ספריית ההשאלה הכוללת את החומר הכתוב (תווים, חומר למקהלות וספרים), בכניסה לקומה נמצאים הקטלוגים ודלפק ההשאלה הפונים לכיכר.

בקומה השנייה ישנו מוזיאון ובו תצוגה קבועה של כלי מוסיקה ותצוגות מתחלפות. בהמשכו מעבר לקיר זכוכית נמצא חדר-עיון וארכיון.

בקומה השלישית נמצאת הספרייה האודיו-ויזואלית להשאלת תקליטים, דיסקים וקלטות וידאו. בהמשכה נמצא חדר ההאזנה ובו עמדות פונות לים. בחזית הקומה ישנה מרפסת הפונה לכיכר.

ספרייה קהילתית – מרכז משאבים

בית הספר אוהל-שם, רמת גן

בפתיחת הספרייה אמר ראש העיר מר צבי בר "ספרייה זו, מהמכובדות בארץ, תהיה נדבך ותמורה בהכשרת הדור ובהכנתו לעתיד. ללמדו שהשיקולים הרוחניים והמוסריים הם העיקר, ויהיו נר לרגליו"

התחושה שהבניין יוצר אצל דייריו קשורה למבנה הפיסי שלו. וכפי שהספרים בו עומדים במבחן הזמן כך גם הבניין עצמו חייב להיבנות על יסודות שהם מעבר לזמן.

בחוויה האסתטית שרצינו לתת, ראינו (ראש העיר ואנוכי) ערך חינוכי ותרבותי בפני עצמו שמטרתו להשפיע ולייצר תלמידים שיהפכו לאזרחים בעלי מודעות סביבתית גבוהה ויראו באסתטיקה צורך קיומי.

צורתה הלינארית של הספרייה באה בהשראת שתי שורות העצים שהיו במגרש. החלונות פונים מפינות הקריאה ישירות אליהם ונותנים לקורא תחושה כאילו היה בתוך יער.

בכניסה לספרייה ישנה רחבה מרוצפת אבן שגרם מזדגות רחב עולה ממנה למרפסת הכניסה. הספרייה איננה רק מקום לאירוע חד פעמי של עיון והשאלה של ספרים, אלא מרכז פעילות נוסף בבית הספר. גרם המדרגות ומרפסת הכניסה מפרידים ומחברים בו-זמנית את בניין הספרייה לבית הספר. מכאן אפשר לצפות על המתרחש בחצר בית הספר.

אל חדר העיון נכנסים דרך מבואה המפרידה בין החוץ הרועש לפנים הרגוע ומשנה את קצב ההליכה ועצמת קולו של תלמיד הנכנס לספרייה. כאן מצוי הקטלוג ומכונות הצילום. בחדר העיון חלק מרכזי שבו מצוי דלפק הספרניות החולש על כל הספרייה, בשני צדיו נמצאות פינות עבודה אינטימיות המאורגנות לפי נושאים. שלא כמו במודל הנפוץ שבו מופרדים מדפי הספרים ושולחנות הקוראים, כאן הספרים חובקים את הקורא ומאפשרים נגישות מהירה ונוחה.

בהמשך לחלל העיון נמצא חדר כתבי-העת ופינות ישיבה רכות, בלתי פורמלית עם אפשרות להאזנה למוסיקה. מעבר לדלתות זכוכית הנפתחות מחלל זה מצוי חדר המחשבים.

כל חלל בספרייה מיוחד לפעילות המתרחשת בו, ויש קשר ויזואלי בין כל חללי הספרייה כך שתלמיד יכול לראות את הספרייה כמכלול בכל רגע נתון.

צבע הקירות הזהוב, התאורה הנעימה ופרטי הריהוט מעץ הדובדבן, שהיו לחלק בלתי נפרד מתהליך התכנון יצרו את האווירה הידידותית והנינוחה.

הספרייה למוסיקה

הספרייה המרכזית "שער-ציון" בית אריאלה, תל אביב

במרחבי הספרייה המרכזית של בית אריאלה שוכן לו אי רגוע ושקט - הספרייה למוסיקה.

ספרייה זו תוכננה ונבנתה בשטח ששימש קודם לאחסון. שטח חולק לשלושה: **הלל הכניסה** שבו מצוי דלפק ההשאלה, תצוגת קלטות וידאו ותקליטורים; **הלל מרכזי** הכולל את שולחן העיון ומקומות התצוגה של התקליטורים. בחדר זה שתקרתו הייתה גבוהה במיוחד, נבנתה גלריה פתוחה הצופה לחלל. בגלריה ניבנו ארונות מדפים לספרים בנושא המוסיקה.

מעבר לדלתות הזכוכית הנפתחות לחדר המרכזי מצוי **חדר ההאזנה וצפייה**. הספרניות מפעילות את עמדות המוסיקה מהדלפק בכניסה, ויש קשר אינטרקום בין המאזינים לעמדת הבקרה. המדפים ושטחי האחסון עצמם הם המחיצות המפרידות בין החללים וכך התגברנו על בעיית השטח המצומצם. הספרייה נועדה להשמיע ולהשאל סוגי מוסיקה שונים - מוזיקה קלה, ג'אז.

* תיאור נוסף על הבניינים שנסקרו יש ברשימת הפרסומים שבאתר: www.niliportugali.com

* **נילי פורטוגלי**, אדריכלית ומרצה לאדריכלות במחלקה לאדריכלות שבבצלאל, האקדמיה לאמנות ועיצוב ירושלים. בוגרת בית הספר לאדריכלות **A.A** (Architectural Association School of Architecture) בלונדון, ולימודי תואר שני באוניברסיטת ברקלי שבקליפורניה. בעלת משרד עצמאי בתל אביב.

השתתפה בתערוכות שונות בארץ ובהו"ל, הרצתה בכנסים מקומיים ובין-לאומיים, וזכתה בפרסים. פרסמה מאמרים בנושאים שונים באדריכלות ועוסקת כעת בכתיבת ספר: **הקשר שבין תהליך היצירה למקום - תפיסה הוליסטית לאדריכלות**. בין הפרויקטים שתכננה: מרכז יום לקשישים ברחוב רש"י בתל אביב; מרכז המוסיקה והספרייה בכיכר ביאליק בתל אביב; מרכז משאבים וספרייה בבית הספר אוהל-שם ברמת גן; הספרייה למוסיקה בבית אריאלה בתל אביב; בניין מגורים ברחוב השומר בתל אביב, שכונת מגורים בקיבוץ מעגן מיכאל; וביתו של דוד שיץ בירושלים.